

بررسی و اولویت‌بندی شاخص‌های عملکردی اثربخش در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور^۱

* حمید تابلی

** دکتر مسعود پورکیانی

کد مقاله: ۲۹۱

چکیده

مروری بر شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌های کشور بیانگر این مسأله است که فاصله‌ی زیادی تا رسیدن به افق‌های چشم‌انداز بیست ساله نظام وجود دارد. در این عرصه ارزیابی و تبیین شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌ها می‌تواند نتایج ثمربخشی را در جهت بهبود کیفیت خدمات دانشگاه‌ها به ارمغان آورد. در این تحقیق توصیفی، پرسشنامه‌ای محتوی ۵ عامل اصلی و ۱۴۵ شاخص تنظیم شد و در اختیار ۱۵۰ صاحب‌نظر در امر آموزش عالی کشور قرار گرفت.

۵ عامل اصلی در این تحقیق اهمیت و اولویت یکسان نداشت. اولویت‌بندی عوامل اصلی تحقیق در بین پاسخ‌گویان به صورت ذیل است:

۱- حوزه‌ی مالی اداری، ۲- حوزه‌ی پژوهشی، ۳- حوزه‌ی دانشجویی و فرهنگی، ۴- آموزشی و تحصیلات تکمیلی ۵- حوزه‌ی عمرانی.

در این راستا شاخص‌هایی مانند سیستم آموزشی دانشگاه، وضعیت دانشجویان دانش‌آموخته، فعالیت‌های زیربنایی از بالاترین اولویت و شخص‌هایی همچون پوشش دانشجویان در رشته‌های مختلف پایین‌ترین اولویت دارد.

واژگان کلیدی: شاخص‌های عملکردی، دانشگاه‌های آموزش عالی، ارزیابی.

۱- مقاله حاضر بر اساس گزارش نهایی رساله‌ی دوره‌ی دکتری مدیریت دولتی واحد علوم و تحقیقات با عنوان «بررسی و اولویت‌بندی شاخص‌های عملکردی اثربخش در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور» در سال ۱۳۸۷ تدوین گردیده است.

E-mail: htaboli@yahoo.com

* مربی دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان.

** استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان.

مقدمه

با عنایت به سند چشم‌انداز نظام در خصوص پیش‌گام بودن ایران به عنوان مقام اول اقتصادی در منطقه و همچنین سرآمد بودن جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌های فرهنگی و آموزشی، نقش دانشگاه‌ها به عنوان پایگاه‌های بسترساز تولید علم در این عرصه روز به روز نمایان‌تر می‌شود.

مروری بر شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌های کشور بیانگر این مسأله است که فاصله‌ی زیادی تا رسیدن به افق‌های چشم‌انداز بیست ساله نظام وجود دارد. در این عرصه ارزیابی و تبیین شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌ها، می‌تواند نتایج ثمربخشی را در جهت بهبود کیفیت خدمات دانشگاه‌ها به ارمغان آورد.

دانشگاه‌ها بایستی به طور مستمر به بررسی وضعیت موجود خود از طریق معیار و استانداردهای از قبل تعیین‌شده اقدام نماید و از طریق تشریح وضعیت موجود، روند تغییرات آن را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهد و پیش‌بینی‌های لازم را از طریق برنامه‌ریزی‌های استراتژیک و عملیاتی جهت رفع کمبودها و نارسایی‌ها در ابعاد آموزشی، پژوهشی، خدماتی، انتشاراتی و رشد حرفه‌ای در دانشگاه به عمل آورد.

طبق بررسی‌های به عمل آمده، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور آیین‌نامه نظام ارزیابی استراتژیک کشور را تهیه و پس از تصویب در یک‌صد و شانزدهمین جلسه شورای عالی اداری به کلیه وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی ابلاغ نموده است.^۱

مطابق آیین‌نامه، هدف از ارزیابی استراتژیک کشور، سنجش، ارزش‌گذاری و قضاوت در خصوص عملکرد کلان بخش‌های مختلف کشور و تعیین جایگاه ایران در بین کشورهای منطقه و جهان می‌باشد. بر اساس این آیین‌نامه، ارزیابی استراتژیک کشور بر اساس سند چشم‌انداز بیست ساله‌ی نظام، سیاست‌های کلی نظام، برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و همچنین شاخص‌های سازمان‌های معتبر بین‌المللی و شاخص‌های اختصاصی عملکرد دستگاه‌های اجرایی در پنج محور اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، علم و فن‌آوری، زیرساختی و همچنین کیفیت درست صورت می‌پذیرد.

ضرورت و اهمیت پژوهش

با عنایت به سند چشم‌انداز بیست ساله‌ی نظام جمهوری اسلامی، ایران در سال ۱۴۰۴ مقام برتر و مقام اول اقتصادی و فن‌آوری منطقه خواهد بود. لذا دانشگاه‌ها که بستر ساز دانش است باید تدارک مبانی علمی و آکادمیک این پیشرفت را فراهم نمایند. نگاهی به شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌های جهان نشان می‌دهد که دانشگاه‌های کشور برای رسیدن به مقام اول، راه دور و درازی را در پیش دارد. بنابراین دانشگاه‌ها برای تدارک چنین مسیری باید دائماً به ارزیابی عملکرد خود پردازد و نقاط قوت و ضعف را شناسایی نماید.

با تبیین شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌ها می‌توان مشکلات موجود مؤسسات آموزشی را مشخص کرد و پیش‌بینی‌های لازم را برای رفع کمبودها در برنامه‌ریزی آموزشی، پژوهشی، دانشجویی و رشد حرفه‌ای آینده به عمل آورد. بنابراین ارزیابی شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌ها می‌تواند ما را به نقاط قوت و نقاط ضعف^۲ (S,W) دانشگاه‌ها رهنمون سازد.

اهداف تحقیق**هدف اصلی**

- بررسی و تحلیل عملکرد دانشگاه‌ها.

اهداف فرعی

- بررسی و تحلیل عملکرد دانشگاه‌ها در حوزه‌ی آموزشی.
- بررسی و تحلیل عملکرد دانشگاه‌ها در حوزه‌ی پژوهشی.
- بررسی و تحلیل عملکرد دانشگاه‌ها در حوزه‌ی فرهنگی - دانشجویی.
- بررسی و تحلیل عملکرد دانشگاه‌ها در حوزه‌ی عمرانی.
- بررسی و تحلیل عملکرد دانشگاه‌ها در حوزه‌ی مالی - اداری.

فرضیه‌ها (پرسش‌های تحقیق)

پرسش اصلی:

شاخص‌های عملکردی دانشگاه کدامند؟

پرسش‌های فرعی:

- شاخص‌های عملکردی دانشگاه در حوزه‌ی آموزش کدامند؟
- شاخص‌های عملکردی دانشگاه در حوزه‌ی پژوهش کدامند؟
- شاخص‌های عملکردی دانشگاه در حوزه‌ی دانشجویی و فرهنگی کدامند؟
- شاخص‌های عملکردی دانشگاه در حوزه‌ی عمرانی کدامند؟
- شاخص‌های عملکردی دانشگاه در حوزه‌ی مالی - اداری کدامند؟
- ترتیب اولویت شاخص‌های عملکردی در هر حوزه از حوزه‌های فوق چگونه است؟

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق حاضر از نوع پیمایشی و ابزار گردآورنده‌ی اطلاعات پرسشنامه است و جامعه‌ی آماری تحقیق را نخبگان و صاحب‌نظران آموزش عالی کشور شامل رؤسای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، مدیران گروه‌های آموزشی و افراد صاحب‌نظر در آموزش عالی می‌باشند.

بر اساس فرمول کوکران تعداد ۱۵۰ نفر به عنوان حجم نمونه با سطح اطمینان ۹۵ درصد به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده و بر اساس تجزیه و تحلیل اطلاعات از نوع ابزار توصیفی و تحلیلی استفاده گردید.

پرسشنامه محتوی ۵ مؤلفه اصلی (عامل) شامل حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، مالی - اداری، عمرانی و دانشجویی - فرهنگی می‌باشد که تعداد شاخص‌های این پرسشنامه در حوزه‌های مختلف در مجموع ۱۴۵ شاخص می‌باشد.

روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

روش نمونه‌گیری به روش نمونه‌گیری تصادفی می‌باشد. بر اساس فرمول کوکران تعداد ۱۵۰ نفر به عنوان حجم نمونه با سطح اطمینان ۹۵ درصد به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند.

جامعه آماری تحقیق را نخبگان و صاحب‌نظران آموزش عالی کشور شامل رؤسای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، معاونین آموزشی و افراد صاحب‌نظر در آموزش عالی می‌باشد.

پرسشنامه برای ۱۵۰ نفر از جامعه آماری فوق ارسال شده و نتایج استخراج شده است.

مروری بر پژوهش‌های پیشین و مبانی نظری تحقیق

کنون و فرای^۳ (۱۹۹۲) از انجمن حسابداران بریتانیا در مورد اهمیت ارزیابی عملکرد به این جمله بسنده می‌کنند که: «آنچه ارزیابی می‌شود بهبود خواهد یافت».

کوک و همکاران^۴ (۱۹۹۵) در یک تعریف کاربردی عنوان می‌کنند که سؤال اصلی ارزیابی عملکرد این است که چه اتفاقی افتاده است؟ آیا برون داده‌های واقعی برنامه با نتایج مطلوب هم‌خوانی دارد یا خیر؟

نقطه تمرکز ارزیابی عملکرد در این تعریف عمدتاً روی نتایج است. از دید آنان سیستم‌های ارزیابی عملکرد به مدیران کمک می‌کند تا تشخیص دهند که چه موقع برنامه در حال اجرا موفقیت‌آمیز و در چه زمانی در حال شکست می‌باشد.

دفتر نظارت و ارزیابی آموزش عالی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری (۱۳۸۰) در جهت انجام وظایف محوله‌ی خود، شاخص‌های ارزیابی عملکرد را در هفت فصل (عامل) و تعداد قابل توجهی شاخص طبقه‌بندی نموده است که آن عوامل عبارتند از: بافت دانشجویی، آموزشی، پژوهشی، امور دانشجویی، امور فرهنگی، عمرانی، اداری و مالی.

شاخص‌های اختصاصی ارزیابی عملکرد وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری در دو گروه حوزه ستادی و همچنین عوامل تشکیل‌دهنده نظام آموزش عالی (دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی) توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور ابلاغ گردیده است (طی نامه شماره

این شاخص‌ها عبارتند از: منابع انسانی (هیأت علمی و غیرهیأت علمی)، دانشجویان، دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی و تحقیقاتی، هزینه و بودجه، فن‌آوری اطلاعاتی و ارتباطاتی، امکانات و تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی، دانش‌آموختگان و شاخص‌های مالی. گروه ارزشیابی سازمان سنجش آموزش کشور (۱۳۷۵) جهت ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، هفت عامل کلیدی به همراه ۳۴ شاخص مربوطه را طراحی نموده است آن عوامل عبارتند از:

منابع انسانی، دانشجویان، دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی و تحقیقاتی، هزینه و بودجه، فن‌آوری اطلاعاتی و ارتباطاتی، امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی دانش‌آموختگان. چکیده‌ی تحقیقات داخلی و خارجی در جدول ذیل ارائه گردیده است:

جدول شماره (۱): چکیده تحقیقات خارجی و داخلی

نام محقق	سال	مکان تحقیق	موضوع و نتایج
الف) تحقیقات خارجی			
کلر	۱۹۹۰	آمریکا	- بررسی کاربرد شاخص‌های عملکردی در آموزش عالی ۱۱ کشور جهان
فیگورونا	۱۹۹۶	مکزیکو	- چالش اصلی نظام آموزش عالی را رشد ناگهانی ورودی دانشگاه می‌داند
ون کاترامان	۱۹۹۹	سنگاپور	- ارایه مدلی برای ارزشیابی دوره‌های آموزش عالی دانشگاه پلی‌تکنیک سنگاپور
اوبرین	۲۰۰۰	آمریکا	- دستیابی به ویژگی‌های شاخص‌های عملکردی آموزش عالی
جزری و رومان	۲۰۰۲	لهستان	- اعلام ۹ شاخص جهت ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها
تیکولای واسوتلانا	۲۰۰۲	روسیه	- استفاده از ۲۳ شاخص در ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
آکوشی و تاتو	۲۰۰۲	ژاپن	- ارایه ۳ عامل کلیدی و چندین شاخص در رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
شین	۲۰۰۲	تایوان	- تدوین مدلی برای طبقه‌بندی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
دیوید جاپینز	۲۰۰۲	بریتانیا	- اعلام ۱۴ شاخص مورد استفاده در سال ۱۵۹۳ و ۹ شاخص در سال ۲۰۰۳
زرتکش و بیز	۲۰۰۳	آمریکا	- بررسی شاخص‌های ارزیابی عملکرد کالج‌های آمریکا
سازمان HEFCE	۲۰۰۳	انگلستان	- طراحی محرره‌های عمده‌ی شاخص‌های ارزیابی عملکرد
دارپرکتوس	۲۰۰۴	انگلستان	- بررسی نظام آموزش عالی با به کارگیری شاخص‌های ارزیابی عملکرد
کروچلی و تیلر	۲۰۰۴	انگلستان	- انتقاد از شاخص‌های ارزیابی عملکرد آموزش عالی انگلیس
نیان و لیلیو	۲۰۰۵	چین	- معرفی چند مرکز تحقیقاتی جهت رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
شبکه بزرگ رتبه‌بندی چین	۲۰۰۵	چین	- استفاده از ۶ عامل کلیدی و تعداد قابل توجهی شاخص جهت ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
مؤسسه‌ی مدیریت علوم گلگادوگ	۲۰۰۵	چین	- استفاده از ۲ عامل کلیدی و ۴ معیار و همچنین تعدادی شاخص جهت ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
مرکز تحقیقات ارزیابی علمی	۲۰۰۵	چین	- استفاده از ۴ عامل کلیدی و تعدادی شاخص جهت ارزیابی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
جیسان و جارا	۲۰۰۵	اسپانیا	- اعلام ۴ عامل کلیدی و تعدادی شاخص جهت ارزیابی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
مؤسسه‌ی اعتبارسنجی آمریکا (NCA)	۲۰۰۶	آمریکا	- استفاده از ۷ استاندارد و ۶۰ شاخص زیرمجموعه جهت ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها
مؤسسه‌ی آمریکایی US.news	۲۰۰۷	آمریکا	- وزن‌دهی به عوامل کلیدی ارزیابی عملکرد جهت رتبه‌بندی دانشگاه‌ها
ب) تحقیقات داخلی			
حمیدی	۱۳۷۴	ایران	- اعلام ۳۶ شاخص در ۲ دسته مالی و غیرمالی جهت ارزیابی عملکرد آموزش متوسطه
سازمان سنجش آموزش کشور	۱۳۷۵	ایران	- تدوین ۷ عامل کلیدی در ۳۴ شاخص جهت ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها
پازارگادی	۱۳۷۸	ایران	- طبقه‌بندی شاخص‌های ارزیابی عملکرد به ۲ بخش آموزش و پژوهش به تفکیک داخلی و خارجی
شمس و خورشیدی	۱۳۷۹	ایران	- تدوین ۷ عامل کلیدی و تعداد قابل توجهی شاخص عملکرد دانشگاه‌ها
قورچیان و خورشیدی	۱۳۷۹	ایران	- تدوین ۱۶ عامل کلیدی و ۲۲۲ شاخص ارزیابی عملکرد جهت ارزیابی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ایران
دفتر نظارت و ارزیابی وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری	۱۳۸۰	ایران	- تدوین ۷ عامل کلیدی و تعداد قابل توجهی شاخص جهت ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها
حسینی‌نسب	۱۳۸۲	ایران	- تدوین ۶ عامل کلیدی و تعداد قابل توجهی شاخص جهت ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها
اولیا و همکاران	۱۳۸۳	ایران	- طراحی ۱۰ معیار و ۵۰ شاخص جهت بهره‌وری دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۸۳	ایران	- تدوین ۸ عامل کلیدی و تعداد قابل توجهی شاخص جهت ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها
دفتر بهره‌وری و تحول اداری	۱۳۸۳	ایران	- تدوین ۳۴ شاخص جهت بهره‌وری دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
فرخ‌نژاد	۱۳۸۴	ایران	- دستیابی به ۷ عامل کلیدی جهت ارزیابی درونی و بیرونی دوره‌ی تحصیلات تکمیلی
شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۸۴	ایران	- ارزیابی نبرد و کلان آموزش عالی ایران

حاصل مطالعات خارجی و داخلی در زمینه‌ی مباحث فوق، دسترسی به ۵ عامل کلیدی مؤثر در ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به همراه تعداد قابل توجهی شاخص منطبق با ویژگی‌های محیطی کشور ایران می‌باشد که طی شاخص‌های زیر طراحی شده و برای اعتبارسنجی در اختیار اعضای هیأت علمی و دست‌اندرکاران آموزش عالی قرار گرفته است. این شاخص‌ها عبارتند از:

الف) حوزه‌ی آموزشی و تحصیلات تکمیلی

- میانگین ساعات تدریس هیأت علمی در هفته
- میانگین حضور واقعی هیأت علمی در هفته برای مشاوره دانشجویان
- نسبت فضاهای کمک‌آموزشی (کارگاه، آزمایشگاه‌ها، مزرعه و ...) به کل فضای

دانشگاه

- تعداد رشته‌های مقاطع مختلف تحصیلی
- نسب استادیار به اعضای هیأت علمی
- نسبت دانشجو به هیأت علمی
- نسبت دانشجویان تحصیلات تکمیلی به کل دانشجویان
- میانگین معدل سالانه دانشجویان
- نسبت دانشجویان تحصیلات تکمیلی به کارشناسی
- نسبت استاد به اعضای هیأت علمی
- نسبت دانشیار به اعضای هیأت علمی
- نسبت مربی به اعضای هیأت علمی
- نسبت اعضای مدعو به تمام‌وقت
- میانگین تعداد دانشجو در کلاس
- میانگین مدت زمان تحصیلی در دانشگاه
- نسبت دانش‌آموختگی
- نسبت دانشجویان خارجی به کل دانشجویان
- نسبت هزینه‌های آموزشی به هزینه‌های کل

- نسبت هزینه‌های آموزشی به کل دانشجویان
- سرانه فضای آموزشی
- نسبت نشان‌های آموزش ملی به نشان‌های کل دانشگاه‌های کشور
- نسبت نشان آموزشی تدریس به نشان‌های کل دانشگاه‌های کشور

ب) حوزه‌ی پژوهشی

- نسبت فضای آموزشی کتابخانه‌های دانشگاه به فضای کل دانشگاه
- نسبت فضای آموزشی کتابخانه مرکزی دانشگاه به کل فضای دانشگاه
- نسبت نشریات و کتاب‌های کتابخانه‌ی دیجیتال به کل نشریات و کتاب‌های دانشگاه‌های کشور
- نسبت کتاب‌های مرکز انتشارات علمی به کتاب‌های چاپ شده در دانشگاه‌های کشور
- نسبت هزینه‌های باشگاه پژوهشگران جوان به کل بودجه پژوهشی
- میزان حمایت از طرح‌های پژوهشی دانشجویی
- نسبت هزینه‌های انجمن‌های علمی به کل بودجه‌ی پژوهشی
- نسبت کتاب به دانشجو
- نسبت مقالات چاپ شده داخلی به اعضای هیأت علمی
- نسبت فرصت مطالعاتی هر عضو هیأت
- سرانه طرح‌های پژوهشی برون‌دانشگاهی اعضای هیأت علمی
- سرانه طرح‌های تحقیقاتی ملی و استانی اعضای هیأت علمی
- سرانه کتب علمی چاپ شده (ترجمه یا تالیفات)
- نسبت بودجه پژوهشی دانشگاه به کل بودجه
- نسبت بودجه پژوهش به تعداد کل هیأت علمی
- نسبت بودجه تجهیزات تحقیقاتی به کل بودجه پژوهشی
- سرانه بودجه پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی
- نسبت بودجه فرصت مطالعاتی به کل بودجه دانشگاه
- نسبت قراردادهای پژوهشی درون دانشگاهی به کل بودجه‌ی پژوهشی

- نسبت قراردادهای پژوهشی درون‌دانشگاهی به تعداد کل هیأت علمی
- نسبت قراردادهای پژوهشی برون‌دانشگاهی به تعداد کل هیأت علمی
- نسبت بودجه خرید کتاب، رایانه، و لوازم آزمایشگاهی به بودجه پژوهشی
- نسبت حمایت از چاپ مقالات در مجلات معتبر به کل بودجه پژوهشی
- نسبت همایش‌های علمی برگزار شده به بودجه پژوهشی
- نسبت هزینه همایش‌های علمی برگزار شده به گروه‌های آموزشی
- سرانه مقالات چاپ شده خارجی (I.S.I) به اعضای هیأت علمی
- نسبت همایش‌های علمی برگزار شده به گروه‌های آموزشی
- نسبت بودجه ارزی تحقیقات به کل بودجه پژوهشی
- نسبت حمایت از اکتشافات دانشگاه به کل بودجه پژوهشی دانشگاه
- نسبت درآمد پژوهشی دانشگاه به کل بودجه دانشگاه
- نسبت کارکنان پژوهشی بر حسب تخصص در سال به کل کارکنان دانشگاه
- نسبت نشریات تخصصی دانشگاه به کل کشور
- نسبت هزینه عضویت در انجمن‌های علمی داخلی و بین‌المللی به کل بودجه پژوهشی

ج) حوزه دانشجویی فرهنگی

- نسبت دانشجویان متقاضی خوابگاه که ساکن خوابگاه شده‌اند به کل متقاضیان خوابگاه
- نسبت دانشجویان بومی استانی به کل دانشجویان
- درصد پوشش ناوگان ایاب و ذهاب دانشجویی
- رتبه فعالیت‌های فرهنگی و امور فوق برنامه در منطقه
- درصد پاسخگویی مرکز مشاوره به نیازهای دانشجویی
- میزان مقالات علمی دانشجویان
- نسبت دانشجویان به اعضای هیأت علمی
- میزان دانشجویان مشروطی
- نسبت مجلات و نشریات علمی و فرهنگی دانشجویان به گروه‌های آموزشی

- نسبت بازدیدهای علمی به گروه‌های آموزشی
- نسبت دانش‌آموختگان شاغل در رشته مرتبط به کل دانش‌آموختگان
- نسبت دانش‌آموختگان شاغل در رشته‌های غیرمرتبط به کل دانش‌آموختگان
- نسبت دانش‌آموختگان غیرشاغل به کل دانش‌آموختگان
- نسبت دانشجویان عضو تشکلهای دانشجویی به کل دانشجویان
- نسبت تخلفات دانشجویی به کل دانشجویان
- نسبت دانشجویان انصرافی به کل دانشجویان
- نسبت دانشجویان اخراجی به کل دانشجویان
- نسبت دانشجویان بورسیه به کل دانشجویان
- نسبت دانشجویان سهمیه‌ای به کل دانشجویان
- میانگین رتبه آزمون سراسری پذیرفته‌شدگان مقطع کارشناسی
- میانگین رتبه آزمون سراسری پذیرفته‌شدگان مقطع کارشناسی ارشد
- میانگین رتبه آزمون سراسری پذیرفته‌شدگان مقطع دکتری
- نسبت دانشجویان به کارکنان غیر هیأت علمی
- میزان اطلاع پذیرفته‌شدگان از رشته‌های تحصیلی انتخاب شده
- نسبت توزیع دانشجو به تفکیک جنس در هر رشته‌ی آموزشی
- نسبت دانشجویان در گروه علوم انسانی به کل دانشجویان
- نسبت دانشجویان در گروه علوم پزشکی به کل دانشجویان
- نسبت دانشجویان در گروه فنی و مهندسی به کل دانشجویان
- نسبت دانشجویان در گروه علوم پایه به کل دانشجویان
- نسبت دانشجویان پذیرفته‌شده به کل جمعیت کشور در سال

د) حوزه عمرانی

- سرانه‌ی فضای آموزشی
- سرانه‌ی فضای رفاهی
- سرانه‌ی فضای اداری

- سرانه‌ی فضای پژوهشی
- سرانه‌ی فضای ورزشی
- سرانه‌ی فضای کل
- سرانه فضای اختصاصی اعضای هیأت علمی
- سرانه‌ی فضای فرهنگی
- فضای سبز دانشگاه
- نسبت فعالیت‌های زیربنایی (کانال تاسیسات مشترک، شبکه جمع‌آوری فاضلاب)
- تمرکز تصمیم‌گیری در سازمان مرکزی و زمان‌بر بودن تصویب طرح‌های عمرانی

واحد

- میزان فضای آموزش دانشگاه در دوره کارشناسی
- میزان فضای آموزش دانشگاه در دوره کارشناسی ارشد
- میزان فضای آموزش دانشگاه در دوره دکتری
- میزان فضای آموزشی کتابخانه‌های دانشگاه
- میزان فضای آموزشی آزمایشگاه‌های دانشگاه
- میزان فضای میدان‌های بازی و ورزشی دانشگاه
- میزان فضای سرانه آموزشی به سرانه استاندارد آموزش عالی
- میزان فضای سرانه آزمایشگاهی به سرانه استاندارد
- میزان فضای مزرعه آموزشی به سرانه استاندارد
- سطح سرانه زمین دانشگاه
- فضای سرانه ساختمان‌های پژوهش و آموزش دانشگاه
- نسبت ساختمان‌های دانشگاه بر حسب نوع مالکیت در سال
- نسبت ساختمان‌ها بر حسب نوع کاربرد در سال

ه) شاخص‌های مالی اداری

- نسبت کارکنان اداری به کل دانشجویان
- نسبت کارکنان اداری به اعضای هیأت علمی

- نسبت کارکنان اداری با مدرک لیسانس و بالاتر به کل کارکنان اداری
- تعداد رایانه‌های متصل به اینترنت
- نسبت کارکنان اداری زن به کل کارکنان اداری
- نسبت دانشجوی به کارکنان اداری
- نسبت کارکنان ستادی به کل کارکنان
- نسبت اعضای هیأت علمی زن به کل اعضای هیأت علمی
- نسبت پرسنل استفاده‌کننده از بیمه تکمیلی به کل کارکنان
- نسبت سفرهای زیارتی و سیاحتی پرسنل
- نسبت کلاس‌های آموزشی ضمن خدمت کارکنان اداری
- نسبت کارکنان اداری شاغل در پست‌های تخصصی
- نسبت اعضای هیأت علمی منفک‌شده از دانشگاه
- نسبت کارکنان اداری منفک‌شده از دانشگاه

تجزیه و تحلیل اطلاعات (اولویت‌بندی شاخص‌های عملکردی دانشگاه)

جهت الویت‌بندی شاخص‌های حوزه‌ی آموزش و تحصیلات تکمیلی، حوزه‌ی پژوهشی، حوزه دانشجویی فرهنگی، حوزه‌ی عمرانی و حوزه‌ی مالی اداری از آزمون فریدمن استفاده گردیده است. با توجه به این که مقدار $P < 0.01$ به دست آمده (کمتر از سطح معنی‌داری 0.05) است لذا فرض صفر رد می‌شود و پنج شاخص مورد سنجش در یک سطح نمی‌باشد و با توجه به جدول میانگین رتبه‌ها الویت‌بندی شاخص‌های تحقیق در بین پاسخگویان به صورت زیر می‌باشد:

- حوزه‌ی مالی اداری
- حوزه‌ی پژوهشی
- حوزه‌ی دانشجویی فرهنگی
- آموزش و تحصیلات تکمیلی
- حوزه‌ی عمرانی

جدول شماره (۲): جدول میانگین رتبه‌ها

میانگین رتبه‌ها	شاخص
۲/۹۰	آموزش و تحصیلات تکمیلی
۲/۹۹	حوزه‌ی پژوهشی
۲/۹۶	حوزه‌ی دانشجویان فرهنگی
۲/۸۷	حوزه‌ی عمرانی
۳/۲۸	حوزه‌ی مالی اداری

جدول شماره (۳): محاسبات آزمون فریدمن

اماره آزمون	مقدار P
۱۸/۱۸	۰/۰۰۱

اولویت‌بندی شاخص‌های حوزه‌ی آموزشی و تحصیلات تکمیلی

در این پژوهش چهار شاخص به عنوان شاخص‌های حوزه‌ی آموزشی و تحصیلات تکمیلی مطالعه شده است و این چهار شاخص عبارتند از: شاخص ارزیابی سطح علمی و آموزشی هیأت علمی، شاخص ارزیابی سطح علمی و آموزشی دانشجویان، شاخص ارزیابی سیستم آموزشی دانشگاه و شاخص ارزیابی خروجی آموزشی دانشگاه می‌باشد. با توجه به این که مقدار P- به دست آمده (۰/۰۰۰) کمتر از سطح معنی‌داری (۰/۰۵) است لذا فرض صفر رد می‌شود و چهار شاخص مورد سنجش در بین پاسخگویان در یک سطح اهمیت نمی‌باشد. الویت‌بندی شاخص‌های تحقیق در بین پاسخگویان به صورت زیر می‌باشد:

- سیستم آموزشی دانشگاه
- سطح علمی و آموزشی هیأت علمی
- خروجی آموزشی
- سطح علمی و آموزشی دانشجویان

اولویت‌بندی شاخص‌های حوزه‌ی پژوهشی

در این پژوهش سه شاخص به عنوان شاخص‌های حوزه‌ی پژوهش تعریف گردیده است و این سه شاخص عبارتند از: شاخص ارزیابی کتب و نشریات کتابخانه، شاخص ارزیابی طرح‌های پژوهشی و مقالات علمی و شاخص ارزیابی بودجه و هزینه‌های پژوهشی است. با توجه به این که مقدار P- به دست آمده (۰/۸۵) بزرگتر از سطح معنی‌داری (۰/۰۵) است

لذا فرض صفر رد نمی‌شود و سه شاخص مورد سنجش در بین پاسخگویان در یک سطح اهمیت می‌باشد.

جدول شماره (۴): میانگین رتبه‌ها

میانگین رتبه‌ها	شاخص
۲/۰۰	کتاب و نشریات کتابخانه
۲/۰۲	طرح‌های پژوهشی و مقالات علمی
۱/۹۸	بردجه و هزینه‌های پژوهشی

جدول شماره (۵): محاسبات آزمون فریدمن

آماره آزمون	مقدار P
۰/۳۵	۰/۸۳

اولویت‌بندی شاخص‌های حوزه‌ی دانشجویی فرهنگی

در این پژوهش پنج شاخص به عنوان شاخص‌های حوزه‌ی دانشجویی فرهنگی مطالعه شده است و این پنج شاخص عبارتند از: رفاه دانشجویی، فرهنگی، پوشش دانشجویان در رشته‌های مختلف، پوشش سنی دانشجویان و وضعیت علمی دانشجویان دانش‌آموخته می‌باشد. با توجه به این‌که مقدار P- به دست آمده (۰/۰۰۰) کمتر از سطح معنی‌داری (۰/۰۵) است لذا فرض صفر رد می‌شود و پنج شاخص مورد سنجش در بین پاسخگویان در یک سطح اهمیت نمی‌باشد. الویت‌بندی شاخص‌های تحقیق در بین پاسخگویان به ترتیب زیر می‌باشد.

- وضعیت علمی دانشجویان دانش‌آموخته

- رفاه دانشجویی

- پوشش سنی دانشجویان

- شاخص فرهنگی

- پوشش دانشجویان در رشته‌های مختلف

اولویت‌بندی شاخص‌های حوزه‌ی عمرانی

در این پژوهش سه شاخص به عنوان شاخص‌های حوزه‌ی عمرانی مطالعه شده است و این سه شاخص عبارتند از: فضاهای اداری، رفاهی دانشگاه، فضاهای آموزشی و پژوهشی دانشگاه و فعالیت‌های زیربنایی می‌باشد. با توجه به این‌که مقدار P- به دست آمده

(۰/۰۰۰) کمتر از سطح معنی‌داری (۰/۰۵) است لذا فرض صفر رد می‌شود و سه شاخص مورد سنجش در بین پاسخگویان در یک سطح اهمیت نمی‌باشد و با توجه به الویت‌بندی شاخص‌های تحقیق در بین پاسخگویان به صورت زیر می‌باشد:

- فعالیت‌های زیربنایی

- فضاهای اداری و رفاهی دانشگاه

- فضاهای آموزشی و پژوهشی دانشگاه

- جدول میانگین رتبه‌ها

اولویت‌بندی شاخص‌های حوزه‌ی آموزشی و تحصیلات تکمیلی

در این پژوهش چهار شاخص به عنوان شاخص‌های حوزه‌ی آموزشی و تحصیلات تکمیلی مطالعه شده است و این چهار شاخص عبارتند از: کارکنان اداری، وضعیت رفاهی کارکنان، تجهیزات اداری و پست‌های کارگزینی و نسبت کارکنان به هیأت علمی و دانشجویان می‌باشد. با توجه به این که مقدار P - به دست آمده (۰/۰۰۰) کمتر از سطح معنی‌داری (۰/۰۵) است لذا فرض صفر رد می‌شود و چهار شاخص مورد سنجش در بین پاسخگویان در یک سطح اهمیت نمی‌باشند. الویت‌بندی شاخص‌های تحقیق در بین پاسخگویان به صورت زیر می‌باشد:

- وضعیت رفاهی کارکنان

- تجهیزات اداری و پست‌های کارگزینی

- کارکنان اداری

- نسبت کارکنان به هیأت علمی و دانشجویان

- جدول میانگین رتبه‌ها

یافته‌های تحقیق و پیشنهادها

تحقیق حاضر با توجه به اهداف اختصاصی خود توانست مؤلفه‌ها (عوامل) و شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌ها را تعیین نماید. در این تحقیق مشخص گردید که ۵ عامل اصلی، از نظر اهمیت و اولویت یکسان نیست و در آموزش‌های برخی از عوامل از نظر پاسخ‌دهندگان ارجحیت بالاتری دارد. با این حال مواردی نظیر عدم دقت یا کاهش

علاقه و حساسیت برخی از پاسخگویان به هنگام تکمیل پرسشنامه و همچنین حجم زیاد شاخص‌های عملکردی دانشگاه‌ها می‌تواند عاملی برای کاهش دقت ابزار مورد نظر باشد و از محدودیت‌های تحقیق به حساب می‌آید.

با عنایت به نتایج تحقیق، پیشنهادها ذیل در خصوص به کارگیری شاخص‌های عملکردی ارائه می‌گردد:

- توجه ویژه به سطح علمی و آموزشی اعضای هیأت علمی از طریق ایجاد تسهیلات لازم جهت ادامه‌ی تحصیل مربیان، فرصت مطالعاتی، کارگاه‌های آموزشی و ...

- توسعه و گسترش پایگاه‌های اطلاعاتی در سطح دانشگاه‌های کشور و وزارت متبوع به منظور برخورداری از اطلاعات صحیح، روزآمد و صحیح.

- پیشنهاد می‌شود کمیته‌ای متشکل از کارشناسان برای سنجش و ارزیابی شاخص‌ها، در یک دانشکده یا دانشگاه برای ارزیابی به صورت مقدماتی^۵ تشکیل شده و با استفاده از شاخص‌های تدوین شده اقدام به سنجش کارایی درونی دانشگاه‌ها و مقایسه وضعیت موجود نسبت به وضعیت مطلوب نماید. مطالعات بعدی می‌تواند توانایی این ابزار را برای سنجش کارایی درونی دانشگاه‌ها مشخص نماید تا بر این اساس، ضمن تعیین وضعیت آموزشی دانشگاه‌ها، نقاط قوت و ضعف این ابزار به طور عملی مشخص گردد. به برنامه‌ریزان آموزشی پیشنهاد می‌گردد که از این ابزار برای ارزیابی درونی، رتبه‌بندی دانشگاه‌ها، اعتباربخشی و ارتقای سطح کیفی استفاده نمایند.

- عنایت به سطح علمی و آموزشی هیأت علمی و توجه به خروجی آموزش و گسترش فعالیت‌های زیربنایی دانشگاه از اولویت‌های اصلی عملکرد دانشگاه‌ها به شمار می‌رود.

- به کارگیری آزمایشی شاخص‌های تدوین شده در یکی از دانشگاه‌های وزارت علوم و تعیین میزان کارآوری این شاخص‌ها جهت اهداف ارزیابی کیفیت و اعتباربخشی دانشگاه‌های وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری.

- با توجه به این‌که در تدوین شاخص‌ها سعی شده است که حتی‌الامکان تمامی عوامل دخیل در فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی و عرضه‌ی خدمات تخصصی دانشگاه‌ها در نظر گرفته شود، لذا تعداد زیادی از شاخص‌ها تدوین شده است، که گستره‌ی وسیعی از فعالیت‌های رسمی و غیررسمی دانشگاه را تحت پوشش قرار می‌دهد. گرچه به کارگیری

تمام این شاخص‌ها و جمع‌آوری اطلاعات مربوط به تمامی آن‌ها در تصویرکردن سیمای موجود دانشگاه بسیار مفید است، اما در عمل جمع‌آوری اطلاعات مربوط به تمامی این شاخص‌ها با دشواری‌های بسیار زیادی همراه است. بنابراین به دانشگاه‌ها توصیه می‌شود که ضمن مطالعه‌ی دقیق شاخص‌ها و بررسی اولویت‌های دانشگاه، تعدادی از شاخص‌ها را که مناسب می‌دانند با توجه به اولویت‌های ارایه شده در اولین ارزشیابی انتخاب نمایند.

زیرنویس‌ها

- ۱- در جلسه ۱۱۶ شورای عالی اداری مورخ ۱۳۸۳/۵/۳۱ تصویب وطنی نامه شماره ۱۹۰۱/۲۱۸۶۶۲ مورخ آن شورا ابلاغ گردیده است.
2- strength & weakness   3- Cannon & Fry   4- Cook etal   5- Pilot

منابع

- ۱- اولیاء، محمد صالح طراحى سیستم ارزیابی پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری، دفتر نظارت و ارزیابی معاونت پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری، ۱۳۸۱.
۲- باباجانی، جعفر، مسؤولیت پاسخگویی و کنترل‌های داخلی در بخش عمومی، قسمت اول، ماهنامه‌ی حسابدار، شماره ۱۴۶، ۱۳۸۰.
۳- بازارگادی، مهروش، اعتباربخشی در آموزش عالی، تهران: انتشارات صبا، ۱۳۷۸.
۴- حسینی‌نسب، داوود، معرفی شاخص‌های آموزش عالی، فصلنامه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۱۳۸۲.
۵- خوردشیدی، عباس، ارایه یک چهارچوب نظری در خصوص تبیین شاخص‌های عملکردی در نظام آموزش عالی، دانش مدیریت، شماره ۱۳، تابستان ۱۳۷۵.
۶- قورچیان، نادرقلی و دیگری، شاخص‌های عملکردی در ارتقای کیفی مدیریت نظام آموزش عالی، انتشارات فراشناختی اندیشه، تهران، چاپ اول: ۱۳۷۹.
۷- شاخص‌ها و فرآیند ارزیابی علم و فن‌آوری در جمهوری اسلامی ایران، هیات نظارت و ارزیابی فرهنگی و علمی، چاپ اول: ۱۳۸۰.
۸- شاخص‌های ارزیابی آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران، هیات نظارت و ارزیابی فرهنگی و علمی، چاپ اول: ۱۳۸۴.
۹- گزارش ارزیابی استراتژیک کشور، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، معاونت توسعه و سرمایه‌ی انسانی، دفتر بهبود و ارزیابی عملکرد، ۱۳۸۴.
10- Cannon, P. & Fry, T. " performance measurement in the public sector: Latps accessional paper series No.8 London: National Accounting office, public sector Management Division. 1992.
11- Cook, T.J.et ul performance measurement: lessons learned for development management world development Vol.23. No.8, pp.1303-1315. 1995.
12- Jesus M.Dc Miguel "Spanish universities and the van king 2005 initiative". higher education in Europe. Vol.30, No.2. 2005.
13- Kyriiiodou, M. An overview of performance measures in higher education and libraries Association of research liveries : http://www.arl.org. 2004.
14- NIAN calliu "university ranking in china". Higher education in Europe. Vol.30, No.2, pp.217-227. 2005.
15- NCA "Education ranking in united states". higher education in us. Vol.22, No.2, pp.127-137. 2006.
16- Pieter Jansen, E. "performance measurement in governmental organizational :A contingent Approach to measurement and management control by" Faculty of management and organization, university of Groning. 2004.